

ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ

Ҳайдаров Сулаймон Амиркулович

Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти

университети, PhD, доцент,

+998977704437

E-mail: haydarov_sulaymon82@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада тарих дарсларида ўқувчиларнинг фаоллигини ошириш, дарс жараёнида санъат асарлари ва педагогик технологиялардан фойдаланишнинг муҳим жиҳатлари ҳамда билимларнинг ўқувчилар томонидан мақсадли ва самарали ўзлаштирилишига хизмат қилувчи методлар ёритиб берилган.

Калит сўзлар: санъат асарлари, технологиялар, дарс, ўқувчи, метод, самарадорлик.

ABSTRACT

This article emphasizes the importance of increasing the activity of students in history lessons, using works of art and pedagogical technologies during the lesson, methods that serve to purposeful and effective assimilation of knowledge by students.

Key words: works of art, technology, lesson, student, method, efficiency.

КИРИШ

Мамлакатимиз мустақилликка эришганлиги туфайли аجدодларимизнинг қадимий тарихий меросини, маънавий қадриятларини тадқиқ ва тарғиб қилишга кенг имконият яратилди. Бу имконият, айниқса таълим мазмунининг миллий асосларини мустаҳкамлаш, дарсларни мазмун жиҳатидан бойитишга қулай методологик асос бўлди. Шу боис Республикамиз умумий ўрта таълим мактабларида Ўзбекистон тарихини ўқитишда тарихий манбалар, хусусан тасвирий санъат асарларида акс эттирилган тарихий воқеа ва ҳодисалардаги тарихий фактларнинг талқини сифатида фойдаланиш ўқувчиларда тарихий билимларни самарали ўзлаштиришга ўзига хос педагогик қулайлик яратиши маълум бўлди.

Зеро, Шарқда тасвирий санъат жамият тараққиётига мос равишда даврнинг тасвирий талқини сифатида ривожланган. Ҳар бир ўқувчи онгида тарихий даврнинг тасвирий асарларидан ўрганиши шу даврга оид тарихий билимларни бойитиш имконини беради. Шу боис ҳам тарихий тасвирлар,

деворий суратлар, миниатюра асарлари, шунингдек замонавий рассомларнинг тарихий мавзудаги асарларини ўрганиш, ўқувчиларнинг тарихий билимларини ошириш жараёнида муҳим омил сифатида тадқиқ этилиши лозим бўлган долзарб муаммолардан бири ҳисобланади.

Шунинг учун ҳам Республикамизнинг тарихчи педагог ва методистлари томонидан ҳозиргача тарих ўқитиш методикасининг турли масалалари ўрганилган бўлсада, унинг фанлараро алоқадорлик тамойиллари, хусусан тарих таълимида тасвирий санъат асарларидан фойдаланишга оид жиҳатлари махсус илмий муаммо тарзида тадқиқ этилмаган. Республикамиз олимларидан санъат тарихи соҳасида С. Мурзаев, Р. Фатхуллаев, Х.Каримов томонидан қисман ўрганганлар. Санъатнинг тарихий аспектларини Г.Пугаченкова, Л.Ремпель, А.Ҳакимов, Д.Фахрединова, Л.Аведова, С.Махкамова, К.Оқиловаларнинг тадқиқотларида атрофлича ўрганилган. Хусусан, Ўзбекистон тасвирий санъатини пайдо бўлиш тарихи Г.Пугаченкова, Л.Ремпельларнинг тадқиқотларида етарли даражада ўз аксини топган. А.Ҳакимовнинг “IV-XIII аср Мовароуннаҳр амалий санъати мазмуни ва мотивларига оид” мавзусидаги, тарихчи-педагоглар Н.Ремеев, С.Махкамов, Т.Турғуновларнинг тадқиқотларида, шунингдек бадиий педагогика йўналишини ўрганган Н.Абдуллаев, Н.Ойдинов, С.Булатов, А.Сулаймоновларнинг тадқиқотларида бу борада муайян ишлар амалга оширилган. Бироқ, шу пайтгача умумий ўрта таълим мактабларида тарих ўқув фанини тасвирий санъат ўқув предмети билан алоқадорликда ўқитиш масаласи махсус илмий мавзу сифатида тадқиқ этилмаган. Бу муаммони ҳал этилиши тарих таълими самарадорлигини оширишни муайян даражада кафолатлайди.

Мустақилликнинг дастлабки йилларида республикамизнинг бир гуруҳ етакчи олимлари А.Асқаров, [1.12] А.Мухаммаджонов, [2.17] Р.Мукминова, [3.13.] Ҳ.Бобобеков томонидан умумий ўрта таълим тизимида тарих фанини ўқитиш ва ўрганишни такомиллаштириш мақсадида бир қатор дарслик ва қўлланмалар чоп этилди.

Бинобарин тарих фанида мустақиллик йилларининг дастлабки босқичидаги методологик парокандаликка, журъатсизликка, хато ва чалғишларга барҳам бериш ҳаётий зарурат эди. Шундан келиб чиқиб, Ўзбекистон худудида илк давлатчилик асосларини юзага келтирган тарихий шарт-шароитлар, буюк алломаларимиз бу билан боғлиқ тасвирий санъат асарларини ўрганишдан иборатдир.

Тасвирий санъат манбалари умумий ўрта таълим мактабларида фойдаланишни амалга оширилиши тарихий ходисаларнинг бир ёқлама

талқинда қутилиб, хилма-хил фикрлаш, тафаккур юритишга, шунингдек тарих фанида шаклланган бир томонлама қарашлардан ҳалос бўлишда ижобий таъсир қилувчи самарали воситага айланади.

Ўтмишнинг ибратомуз томонларини, машҳур тарихий шахслар ҳаётини бадиий тадқиқ этиш бевосита тарихий тараққиётнинг талаб ва эҳтиёжлари билан амалга ошириладиган ғоявий эстетик жараён бўлиб, бу ҳол истиқлолга эришган мамлакатимиз ва халқимиз учун алоҳида аҳамият касб этади. Юртбошимиз И.А.Каримовнинг ўз нутқларида Туркистон тарихида қомусий олимлар, машҳур саркардадлар, давлат арбоблари, босқинчиларга қарши курашган халқ қахрамонлари кўп бўлганлигини таъкидлаб, уларнинг фаолиятини ўрганишга ҳамда элимизга ибрат қилиб кўрсатишга даъват этиб келиши ҳам бежиз эмас. Зеро, аجدодлар тўплаган тажрибани бизга етказиш бугунни теранроқ англашимизга, келажак сари собит қадам ташлашимизга тарихни билиш асосида эришилади. Шунинг учун бўлса керак барча халқлар адабиётида ўтмиш ва машҳур тарихий шахслар ҳақида кўплаб бадиий асарлар битилган.

Яратилган ўқув адабиётлари ўрта таълим тизимида ўқувчилар учун ватанимиз тарихини ўрганишда муҳим аҳамиятга эга бўлиб Ўзбекистон тарихи фанининг ўрта таълимдаги мазмуни даврлари, тарихий воқеаларни талқини бўйича янгича ёндошувнинг мавжуд бўлганлиги билан характерланади. Энг муҳими, тарихий мавзудаги тасвирий санъат асарлари таълим тизимида фаолият кўрсатаётган тарих таълими мутахассисларига зарур манба сифатида муҳим рол ўйнайди.

Тарих фанини ҳолисона, ўрганишга киришилаётган бир пайтда И.Турсинов, Ш.Каримиов, М.Содиқов, Қ.Усмоновлар томонидан “Ўзбекистон тарихини ўқитиш ва ўрганишнинг ягона концепсияси» ишлаб чиқилди. Ушбу концепсияда “Ўзбекистон тарихи”ни ўқитиш ва ўрганишнинг зарурияти ва аҳамияти, ўқитиш вазифалари, методологик асослари ва тамойиллари ҳамда мазкур фаннинг асосий мазмуни ва унинг ёритилиши масалаларига эътибор қаратилди.

Тарих таълимини тарихий мавзудаги тасвирий санъат асарлари воситасида ташкил этиш ўқувчиларда тарихий тафаккурни ўстиришнинг муҳим омилларидан биридир. Зеро, тарихий мавзудаги тасвирий санъат асарларда мазмун ва шаклнинг мавзу, ва ғоянинг бирлигини ўзида ифодоловчи асосий воситадир. Масалан Шарафиддин Али Яздийнинг “Зафарнома” асарида Амир Темурнинг ҳарбий юришлари ва унинг қурдирган иншоотлари, Темурнинг жасорати ва мардлиги, ўша даврдаги халқнинг турмуш-тарзи ва

хоказолар хусусида ҳикоя қилинади. [4.2]Тарихий фактлар ҳеч вақт ёзувчининг ўзига тобе қилиб қўймайди. Балки унга шу фактдан туртки олишга, унинг моҳиятини очишга давр руҳини бадиий инкишоф этишга олиб келади. Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки тарихий мавзудаги тасвирий санъат асарлари вақт ва муҳитнинг бадиий талқини тарихнинг турли қирраларини бадиий бўёқлар ёрдамида ўқувчилар кўз ўнгида янада ёрқинроқ чизилишига, тарихий воқеалар мазмунини тўлалигича эсда сақлаб қолишга ва ўқувчиларга ўтмишнинг ибратомуз воқеалар асосида тарбия беришга хизмат қилади.

REFERENCES

1. Муҳаммаджонов А. Ўзбекситон тарихи. 6-синф ўқитувчилар учун қўлланма.-Т.: Ўқитувчи, 1994.-320 б.;
2. Муқимова Р ва бошқалар. Ўзбекистон тарихи. 7-синф учун қўлланма.-Т.: Ўқитувчи, 1994. -251б.;
3. Бобобеков Ҳ ва бошқалар. Ўзбекистон тарихи. 8-синф учун дарслик.-Т.: Ўқитувчи, 1994. 254 б.
4. С.А. Ҳайдаров. (2020). Ўзбекистон тарихини ўқитишда “Зафарнома”дан фойдаланишни имкониятлари. *Science and Education*. 1(7). 192-198
5. Сулаймон Амиркулович Ҳайдаров. (2020). Тарих дарсларида интеграциялашган технологиялардан фойдаланиш. *Science and Education*. 1(8). 666-671
6. Ҳайдаров С. (2020). Ўзбекистон тарихи дарсларида педагогик технологияларни уйғунлашган ҳолда қўллашнинг методик талаблари. *Academic Research in Educational Sciences*. 1 (3). 1313-1321.
7. Ҳайдаров Сулаймон Амиркулович. (2020). Тарих фанини ўқитишга оид экологик муаммолар масаласи «Scientific Progress» *Scientific journal* 1(1). 12-17.
8. С.А. Ҳайдаров. (2020). [Тарих дарсларида тасвирий санъат асарларидан фойдаланиш](#). *Science and Education*. 1(9). 458-461.
9. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
10. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.

11. Baratov, R. (2021). Prospects of Higher Education System (on the Example of Uzbekistan). *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 128-131.
12. Баратов, Р. Ў. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 90-95.
13. Baratov, R. U. (2019). INTEGRATION OF A SCIENCE, FORMATION, AND MANUFACTURE IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING. In *ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ* (pp. 51-54).
14. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. *World scientific research journal*, 4(2), 7-11.
15. Абдурашидова, Н. А., & Хасанов, М. (2022). ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДА ДИН ВА АХЛОҚНИНГ ЎЗАРО МУТАНОСИБЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 1226-1235.
16. Ramatov, J.S., Valiev, L.A., Xasanov, M.N. XIX ASRDA HINDISTONDAGI IZHTIMOII - FALSAFIY JARAYONLAR // ORIENSS. 2022. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hih-asrda-indistondagi-izhtimoii-falsafiy-zharayonlar> (kirish 12/11/2022).
17. Кушаков, Ф. А., Хасанов, М. Н., Баратов, Р. Ў., Раматов, Ж. С., & Султанов, С. Х. (2022). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА СЎЗ ЭРКИНЛИГИ. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 803-810.
18. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Х., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.
19. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрнийёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.